

ЖИЗЗАХ ВИЛОЯТИНИНГ ЭКОТУРИСТИК РЕСУРСЛАРИ

Мирзаева Азиза Зокир қизи

Жиззах давлат педагогика университети География ва иқтисодий билим асослари кафедраси ўқитувчиси. Жиззах шаҳри. Ўзбекистон Республикаси.

Аннотация: Ушбу мақолада Жиззах вилоятининг экологик туризм ресурслари ҳақида маълумотлар берилган бўлиб, минтақадаги экологик ресурс, экологик туризм имкониятлари аниқ мисоллар ёрдамида тадқиқ қилинган.

Калит сўзлар: экотуризм, экологик ресурс, рекреация, қўриқхона, зиёратгоҳ жойлар.

Ўзбекистон туризм ресурсларига бой мамлакатлардан бири ҳисобланади. Туризм турлари орасида экологик туризм мамлакатимизда тез ривожланаётган ва катта салоҳиятга эга туризм тури ҳисобланади. Шунинг учун, республикада туризмнинг бу турига жиддий эътибор қаратилмоқда. Экологик туризм мамлакатимиз сайёҳлик саноатида истиқболли янги сегмент бўлиб, унда иқтисодиётимизнинг етакчи тармоқларидан бирига айланиш имконияти мавжуд.

Экотуризмни ривожлантириш, ўз навбатида, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш тизимини ривожлантириш, биологик хилма-хилликни ва ноёб табиий ҳудудларни сақлаш ва муҳофаза қилиш, маҳаллий аҳоли даромадларини ошириш учун хизмат қилади. Шу билан бирга, минтақа иқтисодиётини ҳар томонлама қўллаб-қувватлашни таъминлайди ва инвестиция лойиҳалари учун истиқболли бозор ҳисобланади.

Шунинг учун ҳам табиат ва унинг ресурсларидан туризмда фойдаланишда ижтимоий-иқтисодий ва табиий-географик омилларни ўрганиш талаб қилинади. Жиззах вилоятида экологик туризмни ривожлантиришда дастлаб туризм турларининг ресурсларини рўйхатга олиш ва тавсифларини яратишда вилоятнинг табиий-географик шароитларини чуқур таҳлил қилиш зарур бўлади.

Жиззах вилояти Ўзбекистоннинг марказий қисмида, магистрал йўллар чорраҳасида жойлашган. Вилоят ҳудудининг қулай географик жойлашуви, қулай табиий шароит, йирик сув ҳавзаларнинг мавжудлиги, иқлимнинг ўзига хослиги, қўриқланадиган табиий ҳудудларнинг ноёб тармоғи ва ноёб ландшафтлар минтақада экологик туризмни ривожлантириш ва оммалаштириш учун кенг имкониятларни очиб беради.

Таъкидлаш жоизки, вилоятда ҳали туризмнинг бу соҳасини ривожлантириш ва етакчи тармоққа айлантириш учун барча имкониятлар тўла ишга солинмаган. Вилоятдаги экологик ресурсларнинг яхлитлигини сақлаб қолиш ва бу соҳадаги имкониятлардан тўла фойдаланишда урта асосий жиҳатга эътибор бериш керак бўлади:

- 1) сайёҳларни экологик ресурслардан тўла фойдаланишини таъминлаш;

- 2) табиат ва атроф- муҳитни муҳофаза қилиш;
- 3) тубжой аҳолининг анъанавий турмуш тарзини сақлаб қолиш.

Жиззах вилоятининг мавжуд бетакрор табиати, унинг Туркистон тоғ тизмаси бағрида жойлашганлиги ва тоғларнинг гўзал ва бетакрор табиати, турли хил рельеф шакллари ҳар қандай сайёҳни диққатини ўзига тортади. Туркистон тоғ тизмасининг асосий қисми Ўзбекистон ва Тожикистон ҳудудида жойлашган бўлиб, ғарбдан шарққа томон 340 километр масофага чўзилган. Нурота тоғлари ҳам Туркистон тизма тоғларининг ғарбдаги давоми ҳисобланади.

Минтақадаги энг сўлим гўшалар, бетакрор табиат манзаралари, ноёб табиий ёдгорликлар ҳам айнан шу тоғлар ёнбағирларида жойлашган. Туркистон тоғ тизмасининг вилоят ҳудудидаги Қизилмазорсой, Кўлсой, Супа, Чортанги, Еттикечув, Қашқасой, Ўрикисой каби экотуристтик ресурсларга бой жойларнинг атрофи хилма-хил табиий арчазор ўрмонлари билан қопланган.

Этиборли томони шуки, мавжуд арчазорларни сақлаб қолиш, формацияларни кўпайтириш ва ноёб ҳайвонот оламини муҳофаза қилиш мақсадида Ўзбекистонда биринчи бўлиб Зомин (илгариги номи Ғўралош) давлат қўриқхонаси ташкил қилинган. Қўриқланадиган ҳудуднинг умумий майдони 26,8 минг гектарни ташкил қилади, шундан 22,2 минг гектари арчазорлар билан қопланган.

Қўриқхона ҳудудидаги гўзал ва бетакрор табиатнинг муҳофазани кучайтириш ва экологик туризмни ривожлантириш мақсадида, 1976 йили қўриқхона ҳудудининг бир қисмида Зомин миллий табиат боғи ташкил қилинди. Миллий табиат боғи маъмурий жиҳатдан Зомин туманига қарашли бўлган ҳудудда, Помир-Олой тоғ тизмасига кирувчи Туркистон тоғларининг ғарбий қисмида жойлашган. Умумий майдони 24,1 минг гектардан иборат.

Қўриқланадиган ҳудудда ғоят ноёб ва хилма-хил ҳайвонот дунёси яшайди. Бу жойда қушларнинг 134 та тури, сут эмизувчиларнинг 37 та тури, судралиб юрувчиларнинг 39 та тури рўйхатга олинган. Қўриқхона ҳудудида яшайдиган Туркистон силовсини, оқ тирноқли айиқ, сибир эчкиси Ўзбекистон Республикасининг «Қизил китоб»ига киритилган.

Қўриқхонанинг сўлим экологик гўшалари жуда кўп. Шулардан энг томошабоп жойларидан бири Қизилолмасой ҳудудида жойлашган баланд ва ғаройиб кўринишдаги қизилқоя тошларидир. Ушбу тошлар қум ва конгломератлардан ташкил топган, улар табиий нураш жараёни таъсирида турли шакл ва кўринишлар пайдо қилган. Маҳаллий халқ бу ғаройиб кўринишдаги тошларнинг ташқи қиёфасини инсон танасига ўхшатиб уларни «Қирққиз» деб аташади.

Сангзор дарёсининг ирмоқларидан бири - Кўлсойнинг ўрта қисмида оҳақтошлар орасидаги ғаройиб бир дарани маҳаллий аҳоли «Чортанги» деб атайди. Танги - сўзи форс-тожик тилида тор дара маъносини беради. Тоғ орасидаги ўтиши қийин бўлган камбар сойлик танги дейилади, тангидан кўпинча сув оқиб туради. Дарадан сув ҳайқириб оқиб, сайроқи қушлар каби ҳар хил овозлар чиқаради. Шунинг учун ҳам бу

жой «Сайровчи дара» номини ҳам олган. Дара оҳактош ётқизиқларидан иборат бўлиб, унинг узунлиги икки километр масофага чўзилган. Бундай тор ва чуқур даралар Қашқасув ва Ғўралашсой ҳудудларида ҳам мавжуд.

Ғўралашсойнинг ўнг ён бағридаги катта арчали қисмида минг йиллар давомида нураш натижасида палахса тошлар турли шаклларга афсонавий аждарҳо, йўлбарс ва бошқа кўринишларга эга бўлганлигидан туристларни ҳайратга солади. Ушбу табиат яратган мўжизаларни туристлар томоша қилиш билан бирга шифобахш арчазорлар ҳавосидан баҳраманд бўладилар.

Вилоятнинг ғарбий қисмида, Нурота тоғ тизмасининг шимолий қияликларида 1975 йили Нурота тоғ-ўрмон давлат қўриқхонаси ташкил қилинган. Қўриқхонанинг асосий вазибалари ноёб ҳайвон - ёввойи қўй (Северцов қўйи) - архар ва ёнғоқзор ўрмонларини сақлаб қолиш ҳисобланади. Бугунги кунда Можарм қишлоғи ҳудудида Марказий Осиё минтақасида жуда кам учрайдиган дарахт - Шарқий биота ҳам сақланиб қолган. Ёши тахминан икки минг йилдан зиёд бўлган мазкур биотани айланаси салкам 10 метрни ташкил этади. Маҳаллий халқ орасида Александр Македонский ғарбдан келиб, Уструшонага юриш бошлаганда мазкур дарахт тагида аскарлари билан дам олган деган ривоят сақланиб қолган.

Вилоятнинг Бахмал туманидаги арчазорлар билан қопланган Вадиган, Боғимозор, Айиқсой, Бойқўнғирсой, Жум-Жумсой каби даралари ҳам вилоятнинг энг сўлим, бетакрор табиат ландшафтлари рўйхатида туради. Туркистон тизма тоғларидан бошланган ва вилоятдаги энг катта дарёлар ҳисобланган Санзор дарёси ва Зоминсой ҳавзасида эллиқдан зиёд шифобахш сув ва сўлим табиатга эга бўлган булоқлар бор.

Минтақанинг шимолий-ғарбий ва шарқий қисмини текисликлар ва паст текисликлар эгаллаган. Мана шу ҳудудда минтақанинг йирик сув ҳавзаси - Айдар-Арнасой кўллари тизими жойлашган. Бу кўллари ноёб туристик ресурс бўлиши билан бирга, қишлоғи қушларнинг макони ва ўзига хос ҳайвонот оламига эга ҳудуд ҳисобланади. Вилоятдаги мавжуд ноёб табиат ва маданий ёдгорликлар ички сайёҳлар ва халқаро туристларда катта қизиқиш уйғотиши аниқ. Бу ҳолат эса вилоятда экологик туризмни ривожлантиришнинг катта имкониятлари борлигини кўрсатади.

Кўринадик, Жиззах вилояти ҳудуди экологик ресурсларига жуда бой. Аммо ушбу ресурслардан ҳозиргача керакли даражада фойдаланилмапти. Шунинг учун, мавжуд экологик ресурсларидан фойдаланиш имкониятларини аниқлаш, ўрганиш, тарғиб қилиш ва халқаро талабларга жавоб берадиган туристик масканлар барпо қилинса ички ва хорижий туристик оқимни бир неча бор кўпайтириш имконини беради.

Хулоса қилиб айтганда, вилоят экологик ресурсларининг кўплиги ва хилма-хиллиги жиҳатидан республикада тўртинчи, ижтимоий-маданий рекреация ва экскурсия ресурслари бўйича иккинчи ўринни эгаллайди. Бундай имкониятлар

минтақада экологик туризмни ички ва халқаро миқёсда жадал ривожлантириш зарурлигини кўрсатади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Эралиев Б, Останақулов И, Ақчаев Ф. Ўзбекистон зиёратгоҳлари ва қадамжолари. -Т.: 2017.
2. Пардаев А, Норчаев А, Раббимов Э. Экологик туризм. –Т.: 2011.
3. Ҳакимов Қ.М. Адилова О.А. Жиззах вилояти географияси. -Т.: 2015.
4. Мирзаев М.А, Алиева И.Т. Туризм асослари. -Т.; 2007.
5. Солиев А.С, Усмонов М.Р. Туризм географияси. -Самарқанд. 2012.
6. Интернет сайтлари: www.ziyonet.uz